Do Czarnowca przybył ze Śniadowa

Category: Historia,NEWS
written by Marek | 19 marca 2025

Gdy Zygmunt Doberski, przybył z domu rodzinnego w Śniadowie, do majątku Czarnowiec, na początku XX wieku (możliwe, że był to rok 1906?)* zastał tu dobrobyt czy zadłużony majątek ziemski po Michniewiczach? Śniadowo i Czarnowiec, Rzekuń, Ostrołęka, znajdowały się wówczas w tej samej Guberni Łomżyńskiej – obok mapa Polski z 1907 r.

* ***edycja dnia 22.04.2025, gdy otrzymujemy wykaz aktów urodzenia/chrztu dziecka Zygmunta – Franciszka, który w akt urodzenia ma wpisaną datę 1904 i Czarnowiec. Zatem Zygmunt z rodziną musiał przybyć na folwark w 1904 roku.***

Warszawa w tychże latach przechodziła burzliwe chwile – strajki ruchu robotniczego, zamieszki organizowane przez cukierników, malarzy, garbarzy czy metalowców, a także robotników różnego rodzaju przemysłu pod przywództwem Socjaldemokracji Królestwa Polskiego i Litwy.

Pewną poprawę przyniosło dopiero ożywienie gospodarcze, zapoczątkowane w 1910 roku. Rozpoczął się także boom inwestycyjny i budowlany, który

trwał aż do 1914 roku.

Niestety widmo I Wojny Światowej było coraz bliższe.

Jak zatem Doberski gospodarzył w Czarnowcu, w tak niepewnych czasach?

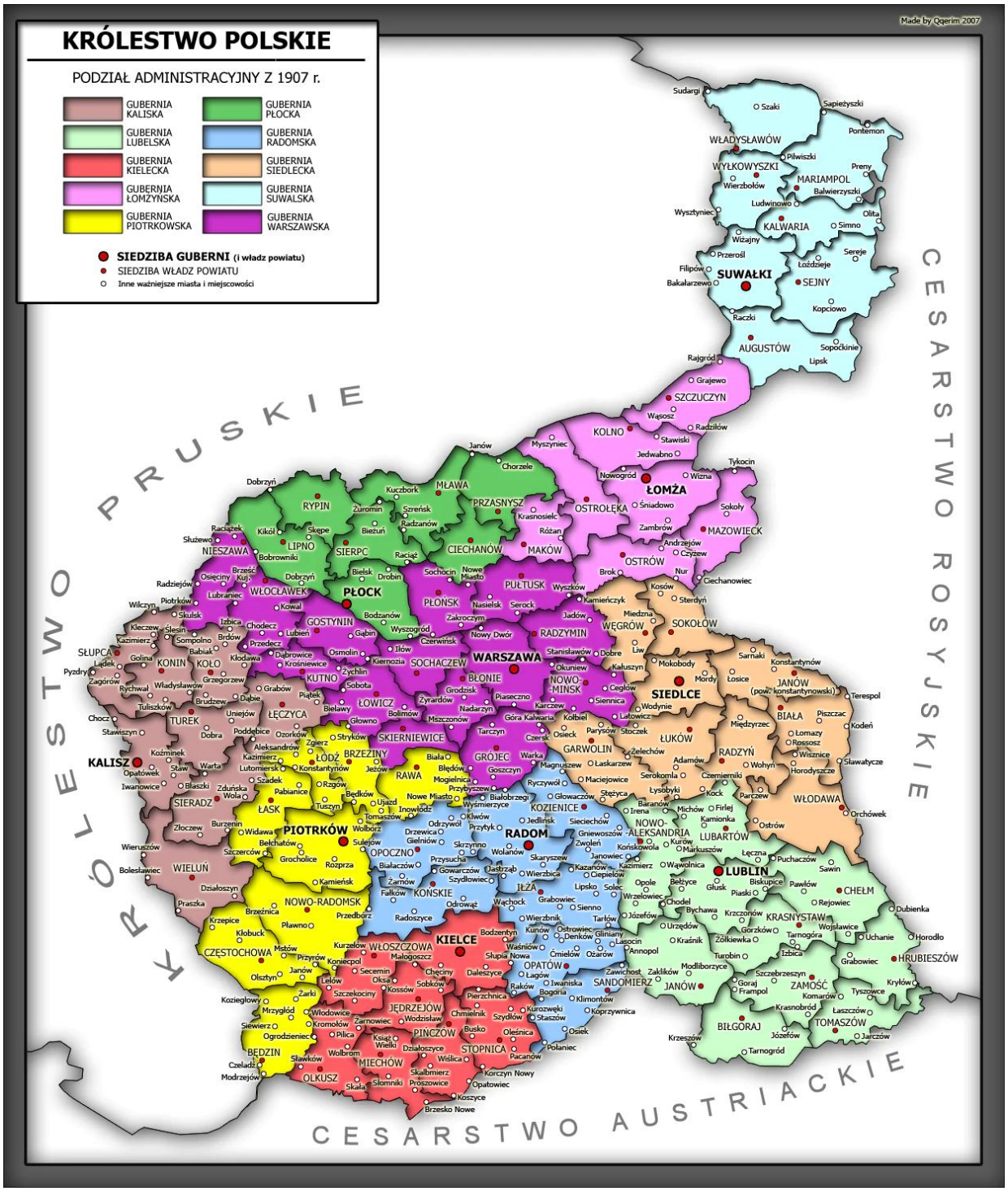

Mapa Polski z podziałem na Gubernie, ze strony www admhistorialomzy.pl – dostep18.03.2025 r.

We dworze w woły czy konie?

„Orka” w woły, Józef Chełmoński (1848-1914) – Muzeum Narodowe w Poznaniu

Orka w konie, fot. z albumu rodzinnego Tadeusza Kowańskiego, www

„Orka” jest jednym z obrazów o tematyce wiejskiej, które Chełmoński malował. Dzieło malowane było w plenerze.
Obraz ukazuje rolnika orzącego pole przy blaskach wstającego słońca. Na pierwszym planie, na ziemi widoczne są ptaki pożywiające się robakami, które zostały odkryte w trakcie przerzucania skib. Rolnik jest zgarbiony, widać jak wiele siły wkłada w dociśnięcie lemiesza w ziemię. Odziany jest w białą sukmanę, stopy ma bose. Woły ciągnące pług prężą się pod ciężarem wtopionego w ziemię żelaza. Z pochylonego łba kapie ślina, bucha para z nozdrzy pokazując, jak wielki to wysiłek. Za postaciami rozciąga się niezmierzona połać roli, nad którą góruje niebo w odcieniach niebieskości i zieleni. Centrum dzieła rozświetlone jest wschodzącym słońcem otoczonym różową poświatą. Na drugim planie, z lewej strony pola obrazowego, w oddali rysuje się wieś, przed którą widoczny jest stojący w polu krzyż.
Praca z wołami była wyjątkowo ciężka. Nie na darmo mówi się obecnie „uparty jak wół”. Aby zachęcić go do pracy, często trzeba mu było wiązkę siana do pyska podstawić. A jak już jemu biologiczny zegar o karmieniu przypomniał, to o pracy w ogóle nie mogło być już mowy. Było to zwierzę powolne, ale silne.

Na przełomie XIX i XX wieku glebę wzbogacano głównie łatwymi do pozyskania nawozami naturalnymi: były to przede wszystkim odchody zwierzęce – bydła rogatego, trzody chlewnej, drobiu, koni a także owiec, rzadziej ludzkie, w dalszej zaś kolejności nawozy pochodzenia roślinnego – liście, paprocie i torf, ale także sadza, popiół, kompost czy gips. Na przełomie XIX i XX w. do użytku wchodzą również nawozy sztuczne, głównie fosforowe, w mniejszym stopniu azotowe i wapno, stosowane początkowo jedynie w majątkach ziemskich, później także, choć na mniejszą skalę, na ziemiach chłopskich.

W Czarnowcu, na gospodarstwie Zygmunta Doberskiego, które mogło mieć nawet ponad **500!**[1] ha orano ziemię w woły czy konie?
Odpowiedź na to pytanie dziś jest niemożliwa. Przed I Wojną Światową „we dworze”, w gospodarstwach ziemskich korzystano równocześnie z wołów i koni.

[1] – Ponadto majątki powyżej 500 ha należały do: Józefy Zambrzyckiej majątek Góry, Włodzimierza Górskiego – Jemieliste, Zdzisława Górskiego –

Ponikiew Mała, wszystkie w gminie Goworowo i Franciszka Fiszera majątek Ławy, Władysława Glinki – Susk i **Zygmunta Doberskiego – Czarnowiec w gminie Rzekuń**; *B. Szczerbińska, Ziemiaństwo w guberni łomżyńskiej na przełomie XIX i XX wieku, Łomża 2007, s. 358–359.*

Jako jedną z ciekawostek, kto uprawiał rolę w Czarnowcu, w drugiej połowie XIX wieku – zachęcamy do lektury artykułu, w którym opisano Jak car Aleksander uwłaszczył czarnowieckich chłopów (jeszcze przed właścicielami: Doberskim i Michniewiczem). **Czytaj tu ->**

Czy gospodarstwo Doberskiego było w dobrej kondycji finansowej?

Katalog osobowo-miejscowy historycznej ziemi łomżyńskiej i pogranicza mazowiecko-podlaskiego – część I, pisze o Zygmuncie Doberskim tak:
„Zygmunt Doberski, stowarzyszony z guberni łomżyńskiej mający prawo uczestniczenia w zebraniu okręgowym Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Łomży dnia 14 kwietnia 1910 roku o godzinie 10 rano WP 2/1910; (NP1, s. 137)."

Jaką rolę pełniło Towarzystwo Kredytowe Ziemskie? – kilka cytatów

„Niejednokrotnie stowarzyszeni członkowie Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego wyrażali życzenie, iżby naczelne władze Towarzystwa starały się ujawniać, ile możności, działalność swoją, a tem samem utrzymywać ogół światłych i losami tej instytucyi intere sujących się obywateli kraju w świadomości o jej stanie i rozwoju. Żądaniu temu nie można odmówić słuszności; Instytucya bowiem Kredytowa, która przetrwała tyle różnego rodzaju wstrząśnień i przeciwności, a pomimo to pomyślnym cieszy się bytem i ogólnem w kraju i zagranicą uznaniem, obowiązaną jest objaśnić swych członków, jakiemi szła i idzie drogami, co osiągnęła, a do czego dojść nie była w stanie, i przedstawiając tym sposobem obraz przeszłej i obecnej swej działalności, dać możność poważnego badania, w czemby jeszcze w przyszłości do pomyślności krajowego rolnictwa

przyczynić się mogła.”

„Towarzystwo Kredytowe Ziemskie w Królestwie Polskiem założonem zostało w roku 1825 w celu spłacenia ciążących na prywatnej własności ziemskiej długów, a temsamem zachowania przy ziemi ówczesnych dóbr właścicieli oraz w celu przyjścia z pomocą finansom Królestwa przez udzielenie pożyczki na dobra narodowe. Obdłużenie prywatnych dóbr, wobec zupełnej, tak dóbr, jak i produktów rolniczych bezcenności, stawiało znaczną część właścicieli ziemskich i ich wierzycieli w położeniu, wymagającem szybkiej i wyjątkowej pomocy.”

„Według cyfr w sposób przybliżony w roku 1824 zebranych, do czego przy urządzaniu hypotek dogodna nastręczała się podówczas sposobność, okazało się:
że w województwach po-pruskich szacunek dóbr ziemskich wynosił przeszło 66% szacunku hypotecznego;
że w województwach po-austryackich szacunek dóbr ziemskich wynosił przeszło 51% szacunku hypotecznego;„

Czy w pierwszej dekadzie XX wieku dobra ziemskie w Czarnowcu, w Guberni Łomżyńskiej, w Królestwie Polskim były tak samo zadłużone i dlatego dość często zmieniali się właściciele majątku w Czarnowcu? Czy posiadanie danego majątku było „kadencyjne” ze względów zadłużeń w Towarzystwie Kredytowym Ziemskim?

List Zastawny TKZ z 1899 r.

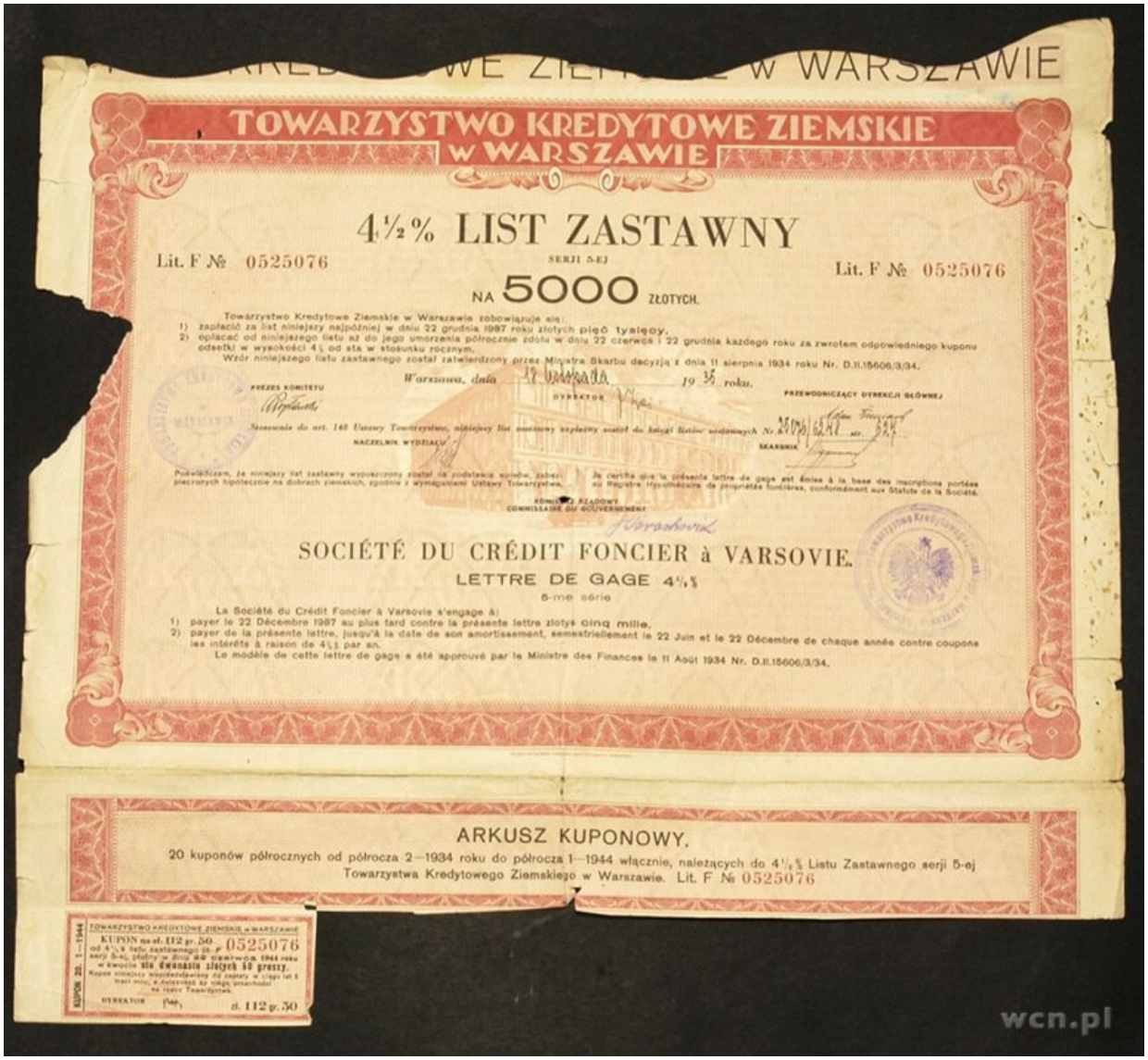

List Zastawny TKZ z 1932 r.

Powszechne wówczas było wypuszczanie przez Towarzystwo Kredytowe Ziemskie listów zastawnych. Zarówno przed I Wojną Światową jak i po jej zakończeniu. Wypuszczano tego typu papiery w celu finansowania i pomocy majątkom ziemskim.

List zastawny to forma papieru wartościowego (stosowany do dziś – 2025 r.), który jest emitowany przez dany bank hipoteczny. Przede wszystkim niesie on ze sobą niskie ryzyko inwestycyjne. Inwestorzy, którzy je kupili, zarabiają na odsetkach oraz na wynagrodzeniu z racji jego wykupu.
W hipotecznym liście zastawnym bank hipoteczny zobowiązuje się wobec posiadacza listu do spełnienia określonych świadczeń pieniężnych. Świadczenia pieniężne polegają na wypłacie odsetek i wykupie hipotecznych listów zastawnych w sposób i w terminach określonych w warunkach emisji.

Oprócz Zygmunta Doberskiego właściciela Czarnowca, w posiedzeniach okręgowych Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Łomży uczestniczyli również właściciele majątków gminy Rzekuń, Ław, Suska i Przytuł: Franciszek Fiszer, Antoni Glinka, Władysław Glinka, Roman Grochowski, Stanisław Grochowski, Zygmunt Grochowski.

O problemach w czasach Wielkiego Kryzysu oraz o hodowli Doberskiego pisaliśmy w artykule – **Agrobiznes w Czarnowcu w czasach Wielkiego Kryzysu**

Sytuacja ziemian przed wybuchem wojny

W Królestwie Polskim, znacząca część ziemian nie była jednak przygotowana na zmienioną niemal w jednej chwili rzeczywistość, czyli uwłaszczenie i likwidację pańszczyzny. Uwłaszczenie spowodowało nie tylko utratę ogromnych połaci ziemi, stającej się własnością chłopów, ale przede wszystkim przyczyniło się do zasadniczej zmiany systemu gospodarowania, na co majątki ziemiańskie pozbawione pieniędzy na najem robotników folwarcznych, zakup inwentarza i narzędzi nie były gotowe. Gotówkę trudno było zdobyć ze względu na ogromne zadłużenie majątków, przewyższające nieraz nawet wartość szacunkową dóbr. Analiza ówczesnej prasy wskazuje, iż Towarzystwo Kredytowe Ziemskie wystawiało na licytację dziesiątki dóbr ziemskich, które zostały przez nie przejęte, gdyż ich właściciele nie byli w stanie spłacać obciążających hipotekę pożyczek. Nabywców nie było jednak wielu, gdyż najczęściej wymagały one ogromnego kapitału nie tyle na ich zakup, ale przede wszystkim na modernizację.
Położenie wielu majątków ziemskich stało się tak trudne, że ziemianie zaczęli wątpić w to, czy potrafią przetrwać w tych warunkach, i rację zaczęło mieć
pytanie wypowiedziane przez Józefa Godlewskiego wiele lat wcześniej: **„Nie stałaż się ziemia wyraźnym dla właścicieli ciężarem?”**.

Jednak zwolennicy modernizacji gospodarki rolnej w poszczególnych zaborach mogli zdobywać wiedzę, biorąc udział w pracach: Galicyjskiego

Towarzystwa
Gospodarskiego we Lwowie, Krakowskiego Towarzystwa Rolniczego w Krakowie, Centralnego Towarzystwa Rolniczego W. Ks. Poznańskiego w Poznaniu
i Centralnego Towarzystwa Rolniczego w Warszawie, skupiającego istniejące już wcześniej towarzystwa okręgowe. Warto podkreślić, że pomiędzy tymi towarzystwami miała miejsce międzyzaborowa współpraca, co stwarzało większą możliwość wykorzystywania doświadczeń i osiągnięć wzorowych „rolników" różnych regionów ziem polskich.

Czy modernizatorów majątków ziemskich na terenie ziem polskich przed wybuchem Wielkiej Wojny było wielu? Czy takim modernizatorem był również Zygmunt Doberski – właściciel Czarnowca?

Sam fakt, że środowisko ziemiańskie bez poważnych strat przetrwało ten trudny okres transformacji od feudalizmu do kapitalizmu świadczy o tym, że musiało ono, z lepszym bądź gorszym skutkiem, wprowadzać nowinki agrotechniczne. Modernizować nie tylko gospodarkę folwarczną, ale i przejść określone przemiany mentalne związane z wszelkimi zmianami, będącymi konsekwencją wkraczającej na nasze ziemie cywilizacji przemysłowej. Pomimo to
środowisko ziemiańskie z herbem w tle zachowało swoje najważniejsze wartości przekazywane z pokolenia na pokolenie. **Dwór nadal był trwałym elementem polskiego krajobrazu**, symbolizując ciągłość tradycji, kultury i narodowej historii, chociaż jego właścicielowi przybyło więcej zajęć, trosk i obowiązków gospodarskich.

Niestety wybuch Wielkiej Wojny w 1914 r. stał się kolejnym poważnym ciosem dla polskiego rolnictwa. Tereny wiejskie Królestwa Polskiego i Galicji zostały potraktowane przez walczące strony jako zaplecze służące uzupełnianiu wszelkich zapasów. Dokonywano rekwizycji, niszczono budynki, zasiewy,
maszyny rolnicze i zakłady produkcyjne wskutek demontażu żelaznych i miedzianych części. Nastąpił wyraźny regres w polskim rolnictwie i zostały zahamowane procesy modernizacyjne zachodzące w majątkach ziemiańskich od kilku dekad. Zmniejszył się ogólny obszar ziemi pozostającej pod uprawą i obniżyły się plony. Działania wojenne spowodowały ogromne spustoszenie w hodowli zwierząt, niektóre gałęzie przemysłu rolno-spożywczego niemal

zamarły, a w innych produkcja znacznie obniżyła się. Spustoszenie majątków ziemskich na wschód od Wisły spowodowane było także poprzez działania wojenne podczas wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r.
To jednak działo się już po opuszczeniu przez Doberskich majątku w Czarnowcu. Zarządzali nim najprawdopodobniej, tylko do roku 1915.

Właściciel ze Śniadowa i hrabianka z Wołynia, w Czarnowcu

Doberski Zygmunt, syn Stanisława Franciszka i Józefy Teofili Blenau, urodzony w Śniadowie 3 maja 1868 r.
Żona Wanda Ludwika Józefa Mi(ą?)onczyńska (z hrabiów Miączyńskich), córka Józefa i Jadwigi z Wołłowiczów, urodzona w Krunach na Wołyniu 17.07.1873 r. Dzieci Zygmunta i Wandy nie urodziły się w Czarnowcu:
Jadwiga Józefa urodzona w majątku Krasiwa na Wołyniu 12.02.1897 r.;
Maria Wanda urodzona w Zawadach gubernia Piotrków 13.05.1898 r.;
Zofia Felicja Julia urodzona w Zawadach gubernia Piotrków 27.06.1900 r.;
Franciszek Zygmunt urodzony w Zawadach gubernia Piotrków 24.12.1901 r.
Można domniemywać, że rodzina Doberskich przybyła na majątek czarnowiecki w pełnym składzie, bo dzieci Doberskich w 1906 roku miały zaledwie 5, 6, 8, i 9 lat.
Zygmunt Doberski, właściciel Czarnowca miał trzech braci: Bolesława, Stefana i Wacława. Bracia urodzili się w Chomontowie i Śniadowie.

Hrabianka w Czarnowcu – czy tak mogła wyglądać? foto: Nowe Mody 1893, czasemancypantek.pl

Doberski prosi o paszport

ЕГО ПРЕВОСХОДИТЕЛЬСТВУ

Господину Ломжинскому Губернатору.

Жителя имѣнія Чарнувецъ, Остроленкскаго уѣзда, Сигизмунда Доберскаго

ПРОШЕНІЕ.

Представляя при семъ старый заграничный паспортъ за № 455, покорнѣйше прошу Ваше Превосходительство выдать мнѣ новый на имя мой жены съ дѣтьми срокомъ на шесть мѣсяцевъ.

Паспортъ прошу выдать Беру Гелчинскому.

Гор. Ломжа, 21 марта 1911 года.

Доберский

272

Archiwum Państwowe w Białymstoku

DO JEGO EKSCELENCJI

Do Pana Łomżyńskiego Gubernatora.

Mieszkaniec majątku Czarnowiec, powiat Ostrołęka, Zygmunt Doberski

PROŚBA.
Przedstawienie starego paszportu zagranicznego do nr 455, pokornie proszę Waszą Ekscelencję o wystawienie mi nowego dokumentu na nazwisko mojej żony i dzieci na okres sześciu miesięcy.
Paszport proszę wydać Beru Giełczyńskiemu.
Miasto Łomża, 21 marca 1911 r.

Podpisano: CDoberski[?]

По описи № 972

Столъ 2

ДѢЛО

КАНЦЕЛЯРІИ

ЛОМЖИНСКАГО ГУБЕРНАТОРА

По прошенію о выдачѣ заграничн аго паспорт а

Вайда Доберской

WAP
w Białymstoku

975

Начато 28 Марта 1911 года.

Кончено 5 апреля 1911 года.

Исполнено 1911 года — 1912 года

№ 972
1911 г.

Archiwum Państwowe w Białymstoku

№№ по порядку.	ОПИСЬ БУМАГАМЪ.	На сколькихъ листахъ.	На которомъ листѣ.	Примѣчаніе.
1	Прошеніе Доберского	1	1	
2	Телеграмма	1	2	
3	Квит. гр. кассы 341/615	1	3	
4	— — 16-ва 086481, 086483	2	4-5	
5	Нач. свид. губ. 9 гр. 1984	1	6	

Archiwum Państwowe w Białymstoku

Отпускной

Н-ку уезда
26/V 1911 № 2911

Копия на пропуск
с правом выезда арестанту
[illegible]
Вацлав Добровский

~~[illegible]~~

Губерн. Секретарь

[illegible] Осип.
65 к.

Заграничный
паспорт выдан
27 мая 1911
№ 97

Паспорт получил
[illegible]
Добровский

Archiwum Państwowe w Białymstoku

2/

9/16

Телеграфъ

Въ ЛОМЖѢ

Телеграмма.
ЛОМЖѢ

Субгрантору

Изъ Остроленки № 335

Принята 26 VII 94 г. 26/VII

отъ Окр. № 88/1894

Прислать След. Ко

Разр.	Оплата слов.	Подана
	13	26 ч. 95 к.

Служебныя отмѣтки

Выезду границы Заберской претвѣтствий нѣтъ

Начальникъ уѣзда
Блюменгрейнъ

Тип. А. Г. Сурнина, Вильна. Ф. № 2.

Archiwum Państwowe w Białymstoku

КВИТАНЦІЯ № 341/615

191 1 г. марта 30 дня.

Ломжинская Городская Касса получила

отъ г. Ванды Дозерской

5 руб. 0 коп за заграничный

паспортъ

Прописью пять рублей

Кассиръ Берман

Archiwum Państwowe w Białymstoku

ПОДЛЕЖАЩІЙ ГОСУДАРСТВ. ПОШЛИНЕ ВЗИМАТЬ.

БЕЗПЛАТНО.

5

Ломжинск.

КАЗНАЧЕЙСТВО **КВИТАНЦІЯ**

Ломжинск. губерніи на 10 руб.

„30" Марта 1911 года по приходному журналу въ книгѣ 3

въ статьѣ 6075 записано на приходъ отъ кого: Вацлавъ Добровольскій

на какой предметъ: за заграничный паспортъ, зачисл. въ наличный капиталъ 9 р. 50 к. и въ доходъ казны 50 коп.

всего Десять руб.

Казначей Бухгалтеръ Вацлавъ

№ 086481

Серія 3 в

Archiwum Państwowe w Białymstoku

ПОДЛЕЖАЩІЙ ГОСУДАРСТВ. ПОШЛИНЕ ВЗИМАТЬ.

БЕЗПЛАТНО.

57

Ломжинск.

КАЗНАЧЕЙСТВО **КВИТАНЦІЯ**

Ломжинск. губерніи на 5 руб.

„30" Марта 1911 года по приходному журналу въ книгѣ 3

въ статьѣ 6077 записано на приходъ отъ кого: Витольда Антоновича Хойновскаго

на какой предметъ: за заграничный паспортъ, зачисл. въ доход. Краснаго Креста.

всего Пять руб.

Казначей Бухгалтеръ Навумчик

№ 086483

Серія 3 в

Archiwum Państwowe w Białymstoku

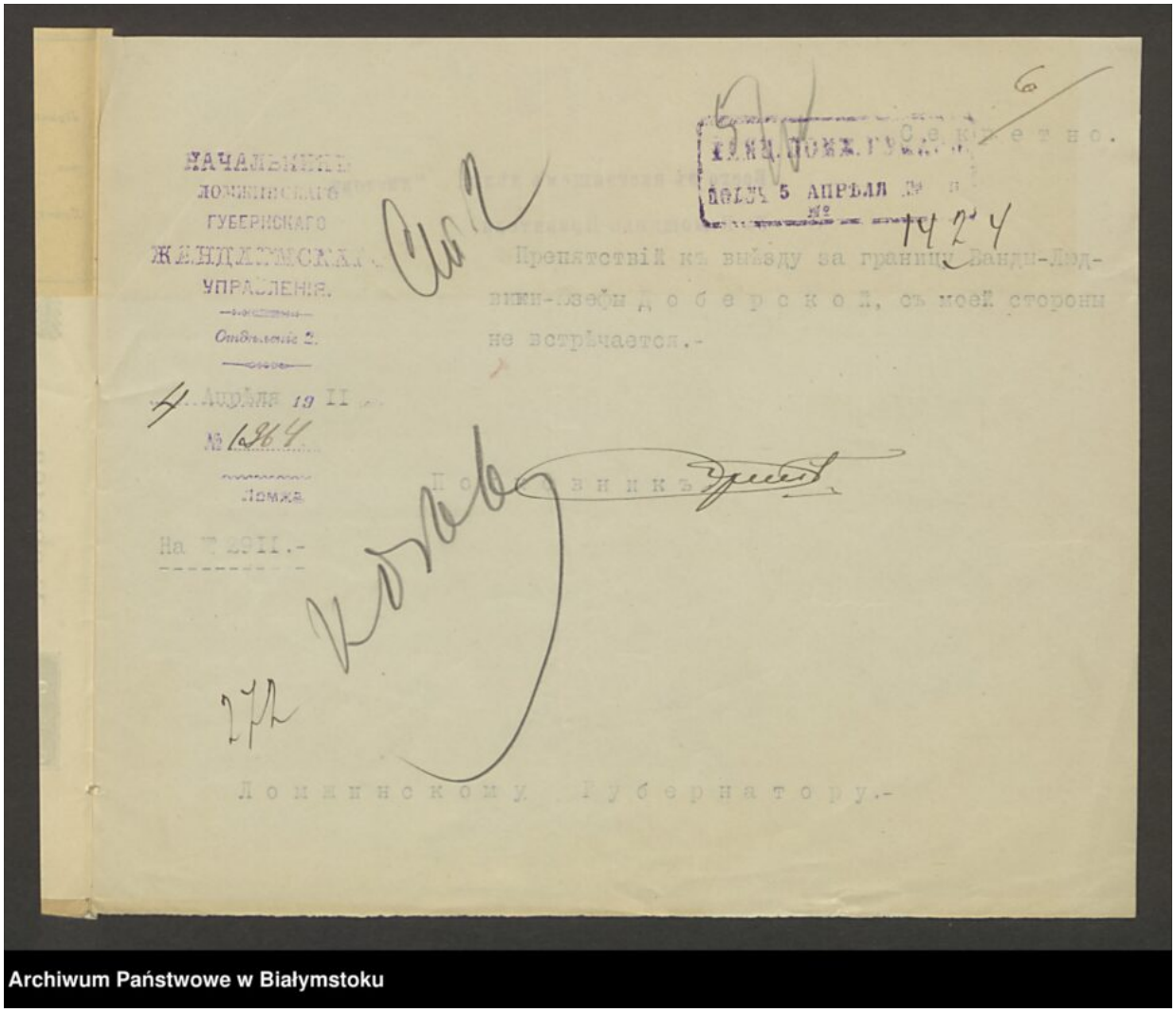

Artykuł powstaje przypadkowo, dzięki Pani Marcie Wojciechowskiej z Myszyńca, która podsyła i tłumaczy materiały genealogiczne.

Dzięki Pani Marcie możemy również posłuchać i obejrzeć materiał filmowy o ojcu właściciela Czarnowca w latach 1906-1914 Zygmunta Doberskiego – Franciszku.
Dziękujemy za podesłanie linku do strony.

Poniżej lista dotychczas ustalonych właścicieli dóbr Czarnowca (marzec 2025 r.).

Właściciele Czarnowca / folwarku / dóbr / dworu:

1. **Jan Żebrowski Sędzia Pokoju Obwodu Ostrołęckiego z Czarnowca**. Ślub córki Jana Żebrowskiego: „MIECZYŃSKI Antoni Wincenty Kacper, dziedzic dóbr Chełchy Cibory w parafii Karniewskiej obwodzie Pułtuskim, syn Melchiora i Jadwigi Grabskiej dziedziców dóbr Pepłowa w parafii Święcienieckiej, urodzony tamże w roku 1798. Żona Julianna Żebrowska, córka (Jana Żebrowskiego)?, Sędziego Pokoju Obwodu Ostrołęckiego, **dziedzica dóbr Czarnowca** i Marianny, urodzona w Kaczce parafii Goworowskiej w roku 1811, w Jemielistem przy matce zamieszkała. Ślub 18.02.1828.”
2. **1830 – Czerniejewski Tomasz?** *(1807-1840), s. Walentego i Rozalii Cybulskiej,* Czerniejewski *hrabia Korczak, vel Czerniejowski.* Czerniejewscy *zostali wylegitymowani ze szlachectwa w Królestwie*

Polskim w latach 1836-1862.
Władysław Czerniejewski.

3. 1894 – **Michniewicz Maurycy**
4. 1900 – **Michniewicz Antonina ->**
5. 1906 – **Doberski Zygmunt**
6. 1915 – **Iżycki Aleksander**
7. 1919 – **Chyliński Stanisław ->**
8. 1920 – **Skłodowski** – od 1935 również dzierżawca folwarku w Susku
9. 1930 – **Wyszomirski Roman ->** (1868.02.17-1935)
10. 1935 – **Wyszomirska Maria ->** (1891.04.05-1956.11.05)
11. 1945 – **Komunistyczne Państwo Polskie** pod wpływami sowietów
12. *1978 – dwór przejęła* ***Wojewódzka Spółdzielnia Mieszkaniowa w Ostrołęce ->***
13. 1979 – **Gmina Rzekuń ->**
14. 1980 – rozsprzedanie majątku przez gminę Rzekuń, parcelacja[3] i likwidacja majątku.

Majątkiem w Czarnowcu przez pewien czas zarządzała również córka Władysława Glinki, właściciela folwarku w Susku – Magdalena Glinka (ok. 1913 roku).

UWAGA! Niektóre z podanych dat mogą się różnić od rzeczywistych okresów posiadania przez poszczególnych właścicieli. Daty są jedynie orientacyjne!

[3] – Parcelacja – dokonanie podziału większych posiadłości ziemskich na mniejsze działki (parcele) i oddanie ich w użytkowanie indywidualnym gospodarstwom w drodze sprzedaży; także unormowany ustawą podział większych gospodarstw rolnych poprzez sprzedaż bądź nadanie.

Marek Karczewski

Źródła:
– Pamiętnik Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Królestwie Polskim – Warszawa, 8 maja 1884 r.
– Ziemiaństwo polskie a modernizacja gospodarki rolnej do 1914 r., Jarosław Kita, Uniwersytet Łódzki Instytut Historii,

– katalogszlachty.com/metryki-szlacheckie/szlachta-zamieszkal-na-terenie-gminy-sniadowo-xix-wiek/ (dostęp: 17.03.2025 r.)
– name.lomza.pl/2018/12/09/katalog-osobowo-miejscowy-historycznej-ziemi-lomzynskiej-i-pogranicza-mazowiecko-podlaskiego-czesc-i/ (dostęp: 17.03.2025)
– narew.info/artykul/30146,pomnik-franciszka-doberskiego-w-sniadowie-bedzie-zrewitalizowany (dostęp: 17.03.2025 r.)
– powiatlomzynski.pl/index.php?wiad=4679 (dostęp: 17.03.2025 r.)
– Archiwum Państwowe w Białymstoku

–

ALFABETYCZNY INDEKS DZIAŁU HISTORIA